

людства, а включення окремої людини в створення кращих умов для близьких є смисл життя людини. Серед людей достатньо тих хто живе такими смислами але багато і таких хто не усвідомлює смислу життя.

Список використаних джерел

1. Леонтьев А.Н. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Г. Асмолов, М. П. Леонтьева // Избранные психологические произведения: В 2-х т. – Т. II. – М. : Педагогика, 1983. – 320 с.
2. Яковенко А. О смысле жизни с позиции рефлексии / А.Яковенко // Соціологія: теорії, методи, маркетинг. №4. – 2011. – С. 121-142.
3. Максименко С.Д., Максименко К.С. Теоретичні проблеми само здійснення особистості / С.Д.Максименко [та інші] // Збірник наукових праць. Вип. 5. – К.-Подільський, 2009. – С. 3-14.
4. Смысл жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zpsy.ru/opinions.htm>
5. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр.– М.: Политиздат, 1990.– 415 с.– (Мыслители XX века).
6. Друзья, семья, честная жизнь: жизненные приоритеты россиян // ВЦИОМ. – Пресс-выпуск №1973. – М., 11 марта 2012 г. – Режим доступа: <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=112593>

Summary

The article proves that the psychological mechanism of the social senses transmission is based on the interaction between the value orientations accepted by the personality and the needs of the social approval .By means of the theoretical analysis and the using of the empirical data it is shown the way the social senses transform themselves into the personal senses and the way they give the sense to the personality activity including his life.

Keywords: the social sense, the personal sense, the life sense.

УДК159.9(09)

Волошин В. М.

СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ І. О. СІКОРСЬКОГО: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація

В статті проаналізовані наукові джерела присвячені творчій спадщині І. О. Сікорського. Опрацювання даних робіт показало, що попередники, аналізуючи наукову творчість І. О. Сікорського звертали мало уваги на становлення його психологічних та морально-етичних поглядів. Для дослідження даної проблеми відібрана система методів.

Ключові слова: мораль, етика, психологічні та морально-етичні погляди, формування особистості, розвиток дитини.

Аннотация

В статье проанализированы научные источники, посвященные творческому наследию И. О. Сикорского. Обработка данных трудов показала, что предшественники, анализируя научное творчество И. О. Сикорского, обратили мало внимания на становление

его психических и морально-этических взглядов. Для исследования данной проблемы отобрана система методов.

Ключевые слова: этика, психологические и морально-этические взгляды, формирование личности, развитие ребенка.

Постановка проблеми. Сучасне людство переживає духовну кризу причиною якої являється протиріччя між технічним і моральним прогресом. Поясненням цього можуть бути слова французького філософа, соціолога Франсуа Марі Шарль Фурьє: “Головне тут те, що кожний прогрес в органічному розвитку являється разом з тим і регресом, тому що він закріплює однобічний розвиток і виключає можливість розвитку в багатьох інших напрямках”. [4. 20, с. 621]. Все частіше лунають думки про необхідності духовної еволюції, як єдиної можливості виживання людства. Щоб це відбулось, потрібно володіти повною інформацією про неї. Викристалізувати основу, що надасть змогу реалізувати її. Тому останні роки зростає все більший інтерес до перегляду історії з ціллю визначення метацінностей та їх подальшого використання, як світла в кінці тунелю. Однією з складових такого перегляду історії являється усестороннє переосмислення минулого кожного народу, всіх сторін його життя з позиції сучасності (ретроперспектива). Рухаючись в руслі цього процесу, усвідомлюємо що одним із самих нагальних завдань сьогодення, являється дослідження витоків вітчизняної психології та застосування цього матеріалу в розвитку науки і суспільства. Дане завдання являється актуальним як з вище зазначеного пошуку метацінностей, так і по причині неповного, викривленого знання історії нашого народу (а як ми знаємо “Без “преемственности” немає розвитку”). [1, с. 190]. Вільнодоступна інформація про наше минуле являлася тією, яку було вигідно на протязі 70-ти років подавати радянській владі. Причина цього, яка існує влюбій керуючій верхівці, жага влади та страх втратити її. Не створивши “власної історії”, і не утвердивши її як єдиної безсумнівної істини, радянський режим не зміг б проіснувати стільки років. Одним із результатів цього являється наше незнання багатьох вітчизняних вчених та їхнього доробку в розвиток людства. Одним із них був І. О. Сікорський – лікар, педагог, психолог, вчений, громадський діяч. Людина титанічної сили духу, яка заслуговує зайняти місце на “Олімпі” серед таких вчених, тих часів як: Т. В. Прейер, З. Ш. Фройд, В. М. Вундт, В. Г. Джеймс, В. М. Бехтерев, І. М. Сеченов, І. П. Павлов. Наукова творчість І. О. Сікорського, не зважаючи на певні дослідження, опрацьована недостатньо. З цього слідує, що одне з першочергових завдань науковців, які займаються історією психології, є системне вивчення творчого спадку цього вченого.

Мета статі полягає у аналізі праць дослідників, присвячених науковій творчості І. О. Сікорського. Виявленню не досліджених аспектів в них та розробці методологічних засад для наукового дослідження даної проблематики.

Джерельну основу аналізу праць присвячених науковій творчості І. О. Сікорського склали роботи: Б. В. Большакової – “Проблема формування

особистості в російській психологічній думці 19 початку 20 століття”; Д. С. Тимофеева - “Психологічні погляди І. О. Сікорського”; О. Б. Мурзиної - “Психологічні погляди в творчому спадку І. О. Сікорського”; І. О. Петухової - “Експериментально-педагогічні ідеї І. О. Сікорського”; О. В. Лаврової - “Розвиток чуттєвої сфери дошкільників у творчій спадщині І. О. Сікорського”; Н. П. Дічека - “Педагогічна антропологія – рушій еволюції вітчизняних педагого-експериментальних досліджень (остання третина ХІХ - початок ХХ століття)”.

Однією з перших ґрунтовних праць присвячених творчості І. О. Сікорського являється робота Б. В. Большакової. “Проблема формування особистості в російській психологічній думці 19 початку 20 століття”(1987). В ній автор дослідив погляди вченого на формування та розвиток особистості і її найважливіші складові. Проаналізувала підхід вченого до розвитку “цілісної” дитини. Також слід зазначити, що Б. В. Большакова відмітила певний антропоморфізм в наукових поглядах І. О. Сікорського, притаманний значній частині його сучасників.

Слідуючим дослідженням стала праця Д. С. Тимофеева “Психологічні погляди І. О. Сікорського”(1995). В ній слід підкреслити проведений аналіз праць І. О. Сікорського, які відносяться до вікової та педагогічної психології, детальне вивчення поглядів вченого на розвиток дитини, на навчально-виховний процес. Відзначим також дослідження ним поглядів І. О. Сікорського на вольові процеси та їх вплив на соціалізацію дитини.

Останньою працею в Російській Федерації присвяченій психологічній творчості І. О. Сікорського стала робота О. Б. Мурзиної “Психологічні погляди в творчому спадку І. О. Сікорського”(2011). В якій ґрунтовно досліджено погляди І. О. Сікорського на значення гри в психічному розвитку дитини, на роль зовнішніх і внутрішніх умов, які сприяють нервово-психічному розвитку. Значна частина роботи присвячена праці вченого “Психологічна боротьба з самогубствами в юнацькому віці”, яка закінчується висновком, що погляди І. О. Сікорського на проблему самогубства даного віку прирівнюються основі сучасної суїцидології. Певну частину роботи автор присвятив поглядам вченого на проблему морального та духовного розвитку дітей, як основи гармонічного формування та розвитку особистості.

З праць українських вчених, виданих на протязі кількох останніх років, слід відзначити роботу “Розвиток чуттєвої сфери дошкільників у творчій спадщині І. О. Сікорського”(2010) О. В. Лаврової, де співвітчизниця зосередила увагу на працях вченого присвячених розвитку дитини від народження до шкільного віку. Значне місце в даній роботі присвячено поглядам І. О. Сікорського на становлення емоційно-чуттєвої сфери та розробці вченим напрямків розвитку вищих почуттів.

Наступним вченим хто досліджував творчість І. О. Сікорського являється І. О. Петухова, яка в роботі “Експериментально-педагогічні ідеї І. О. Сікорського”(2012) проаналізувала праці вченого на предмет дитячої

втомлюваності, працездатності, чинників та причин розумового відхилення. Опрацювавши ряд джерел, І. О. Петухова відмічає значний внесок вченого в розвиток психолог-педагогічного тестування на території нашої батьківщини.

Одним з останніх досліджень творчості І. О. Сікорського є робота Н. П. Дічек “Педагогічна антропологія – рушій еволюції вітчизняних педагого-експериментальних досліджень (остання третина ХІХ - початок ХХ століття)”(2012). В даній статті автор вказав на ґрунтовні дослідження І. О. Сікорським мовленнєвої сфери. Також проаналізував роботи вченого, присвячені “важким дітям”, де докладно розписані причини появи таких дітей та проведена їх чітка класифікація.

Опрацювання зазначених робіт показало, що попередники, аналізуючи наукову творчість І. О. Сікорського, зосередили увагу на вивченню робіт вченого з дитячої, вікової та педагогічної психології, а на таку проблематику як становлення психологічних та морально-етичних поглядів вченого - майже ні. Тому доцільно провести наступне дослідження в даному напрямку, паралельно вивчаючи становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського. Це надасть змогу побачити: які чинники впливали на становлення його психологічних та морально-етичних поглядів; яку роль відіграли його морально-етичні погляди на становлення психологічних.

Для розробки основи дослідження потрібно звернутись за допомогою до методології. Чому, тому що як зазначав Р. Декарт: “Краще зовсім не думати про пошук яких-небудь істин, чим робити це без будь-якого метода, тому що повністю безсумнівно те, що подібні неупорядковані знання та темні мудрування затьмарюють натуральний світ і засліплюють розум”. [5. 2, с. 276]. При розгляді та підборі найоптимальніших методів дослідження, будемо використовувати структуру методологічного знання розроблену Е. Г. Юдіним, котрий виділяв чотири рівні: 1) філософський, 2) загальнонауковий, 3) конкретно-науковий, 4) технологічний (методика та техніка дослідження).

Філософський рівень складається з загальних принципів пізнання та категоріального ладу науки в цілому. Його частинами являються змістові (філософська картина світу; світоглядні основи наукового мислення), і формальні (ті, які відносяться до загальних форм наукового мислення) передумови. Цей рівень є основою будь-якого методологічного знання, визначаючи світоглядний підхід до процесу пізнання дійсності. Відповідно загальні положення теорії пізнання (гносеології) і основні принципи діалекти виступають фундаментом даного дослідження.

За допомогою теорії пізнання розкриється сутність співвідношень існуючих знань про психологічні і морально-етичні погляди І. О. Сікорського та реальністю. Проведеться цілісне, а не фрагментоване, опрацювання праць попередників, що надасть змогу розглянути цей результат, як знання, яке виражає реальне, істинне положення речей.

На загальнонауковому рівні застосується системний підхід, який надасть можливість чітко визначити цілісний об’єкт, виділити його із середовища,

конкретизувати з одного боку, а з іншого вивчати без відриву від тих умов і взаємозв'язків в яких він існує.

Використовуючи основні положення системного підходу слід розглядати становлення психологічних поглядів І. О. Сікорського не як якусь послідовність етапів, а як цілісну, взаємозв'язану систему. Також, відповідно системному підходу, саму постать І. О. Сікорського слід розглядати не тільки як певну окрему особистість, а в взаємовпливі з тогочасним науковим світом та громадою. Тобто не розглядати вченого, його погляди як щось відокремлене, а як одну із складових сукупності поглядів тогочасного суспільства.

Рівень конкретно-наукової методології, виходячи з того, що дане дослідження являється історико-психологічним, складають теоретичні основи психології, принципи, процес дослідження, сукупність законів та закономірностей, що використовуються в методології психології. Завдяки цьому, розгляд становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського здійсниться через точку зору сучасної психологічної науки. Відповідно дослідження буде проводитись у напрямку від теорії до історії, конкретизуючи всі закономірності становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського.

Також в дослідженні опираємось на закон єдності редуційного (поступове накопичення фактів) та холістського (систематизація знань) узагальнення підходів у еволюції психології. Вивчення теоретичних джерел вимагає редуційного підходу, а аналіз, узагальнення, систематизація – холістського підходу. Розвиток особистості, так як і науки, рухається від накопичення фактів до узагальнення, систематизації, саме це забезпечує перехід від кількості до якості. Під час дослідження потрібно встановити, який процес в розвитку вченого в той чи інший час переважав.

Під час історико-психологічного дослідження потрібно використовувати принцип історизму, єдності історичного і логічного, науковості та етичності. Нижче обґрунтуємо дане ствердження. Відповідно принципу історизму, кожне явище потрібно розглядати в конкретно-історичних умовах і зв'язках. Це дає змогу об'єктивно досліджувати становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського; розглянути генезис цих становлень, виділяючи конкретні етапи; пов'язати погляди вченого з поглядами попередників та його сучасників; поєднати погляди І. О. Сікорського з сучасністю та намітити подальші шляхи розвитку його ідей. За допомогою принципу єдності історичного та логічного, визначиться логіка та закономірності становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського.

Принцип науковості використовується як теоретично-організаційна основа дослідження. До нього входить принцип детермінізму, додатковості та відповідності.

В психології принцип детермінізму запропонував С. Л. Рубінштейн, сформулювавши його як “зовнішнє через внутрішнє” (зовнішні причини впливають на індивіда, переломлюючись через внутрішні). О. М. Леонтьєв запропонував його як “внутрішнє через зовнішнє” (внутрішні умови (сама людина)) діють крізь заломлення зовнішніх, призводячи до зміни індивіда. Пізніше О. М. Ткаченко запропонував використовувати обидва. Відповідно принципу детермінізму встановлюється, які зовнішні умови переломлюючись через призму особистості І. О. Сікорського вплинули на становлення його психологічних та морально-етичних поглядів, і які особистісні риси вченого переломлюючись крізь зовнішні умови також вплинули на становлення цих поглядів.

Принцип додатковості стверджує, що інформацію про об’єкт отриману при певних умовах, слід розглядати, як суму рівнозначних доданків. У відповідності принципу додатковості усі попередні праці вчених присвячені І. О. Сікорському слід розглядати, як суму рівнозначних робіт.

Принцип відповідності характеризує зв’язок наукових теорій в їх історичному розвитку. “Теорії, справедливість яких експериментально встановлена для тієї чи іншої області фізичних явищ, з появою нових більш загальних теорій не ліквідовуються як щось невірне, а зберігають своє значення для попередньої області фізичних явищ, як гранична форма і окремий випадок нових теорій. Висновки нових теорій в тій області, де була справедлива стара “класична теорія” переходять в висновки класичної теорії, математичний апарат нової теорії, який вміщує певний характерний параметр, значення котрого відмінні в старій і новій області явищ, при належному значенні характерного параметра переходить в математичний апарат старої теорії” [2, с. 56]. Слідуючи принципу відповідності нові висновки, щодо психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського не можуть бути справедливими, якщо не будуть вміщувати в собі окремих висновків, чи їх частин, попередніх досліджень, які відносяться до тих самих явищ, якщо вони вже підтвержені попереднім досвідом.

При дотриманні етичного принципу під час дослідження, слід опиратись на норми наукової етики за Р. Метонем. А саме: універсалізму, спільності, незацікавленості, раціонального скептицизму, у відповідності з якими істинність наукових тверджень повинна оцінюватись незалежно від авторитету науковця, критика має бути коректною, оцінка відповідальною. [3, с. 88-89].

У відповідності з цими принципами при історико-психологічному дослідженні потрібно дотримуватись хронології в поданні матеріалу, єдності історичного та логічного, теорії та історії, теорії та практики у роботі над проблемою.

Останнім рівнем методології - методика і техніка дослідження, являється сукупність процедур, яка забезпечує отримання достовірного і однакового матеріалу та його первинне опрацювання, тільки після чого він і може включатися в базу наукового знання. Вибір конкретних методів дослідження

на цьому рівні визначається самою логікою дослідження, постановою завдань під час кожного етапу роботи.

При опрацюванні джерельної бази робіт присвячених творчості І. О. Сікорського доцільно притримуватись методу вибіркового дослідження – вибрання в певній послідовності певної кількості одиниць генеральної сукупності (сукупність реально існуючих об'єктів) з метою отримання її узагальнюючих характеристик. Тобто опрацьованими будуть самі відомі праці та роботи, які проводились на протязі останніх п'яти років. Цей метод надасть змогу опрацювати роботи в яких вже проведено узагальнення праць попередників.

Щоб чітко виділити етапи становлення психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського, виявити певні загальні тенденції цього процесу потрібно використовувати різні методи аналізу та синтезу першоджерел – статей, книг, журналів, збірників ХІХ-ХХ століття.

Методи аналізу і синтезу органічно пов'язані між собою і можуть приймати різні форми в відповідності з властивостями предмета вивчення та цілі дослідження.

Прямий аналіз використовується під час поверхневого огляду предмета, виділяючи його окремі частини, властивості, фіксуючи безпосередні дані, що лежать на поверхні загального.

Глибину проникнення в сутність предмету надає нам структурно-генетичний аналіз і синтез. За допомогою нього з загальної маси даних відокремлюються ті елементи, які являються найголовнішими.

Метод аналізу документів – один з найбільш ефективних методів збору і аналізу первинної інформації, тому що документи найширше відображають діяльність суспільства. Даний метод надасть нам змогу отримати з різних джерел (статті, збірники, журнали) чітку інформацію про діяльність І. О. Сікорського та її результати від його сучасників.

Хронологічний метод застосовується для того, щоб події та явища історичного процесу у всій їх різноманітності та конкретності викладались відповідно часовій (хронологічній) послідовності. За допомогою нього відтворюється процес розвитку у поєднанні єдиних, специфічних та загальних рис. Проблемно-хронологічний метод вимагає розділення широких тем на ряд вузких, кожна з яких розглядається в часовій послідовності. Часто хронологічний метод, в зв'язку з “лінійністю”, доповнюється порівняльним.

Порівняльно-історичний метод надає можливість розкрити сутність досліджуваного предмета, шляхом порівняння між історичними явищами. В нашому випадку подібність та відмінність психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського та його сучасників.

Для визначення періодів в становленні психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського використовується метод періодизації. Даний метод допоможе чіткіше структурувати дослідження, покаже цілісне становлення поглядів вченого та окремі аспекти цього процесу.

Метод перспективного аналізу допоможе визначити подальші перспективи розвитку та застосування психологічних та морально-етичних поглядів І. О. Сікорського.

Слід зазначити, використання методів з вищих рівнів не повинно бути механічним. Ці методи повинні відповідно до рівня інтерпретуватись. Тільки таким чином вони дадуть вірні результати.

Висновки. Проведений аналіз наукових робіт присвячених І. О. Сікорському показав, що попередники приділили основну увагу вивченню його праць з дитячої, вікової та педагогічної психології. Дослідження становлення його психологічних та морально-етичних поглядів проведено фрагментарно. Саме тому доцільно присвятити наступну роботу цій проблематиці.

Для проведення наукової роботи відібрано та систематизовано методи дослідження, у відповідності структурі методологічного знання за Е. Г. Юдіним. Методи ієрархічно поділені та інтерпретовані відповідно рівню дослідження, що надасть змогу отримати достовірну інформацію.

Список використаних джерел

1. Войтов А. Г. Філософія : навч. Посібник для аспірантів / Войтов А. Г. – М. : Видавничо-торгівельна корпорація “Дашков та К”, 2007. – 512 с.
2. Кузнецов І. В. Принцип відповідності в сучасній фізиці і його філософське значення / Кузнецов І. В. - М., 1948.
3. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методологія. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
4. Маркс К., Енгельс Ф. Твори, 2-ге вид. – М., 1981.
5. Антологія світової філософії. В 4-х т. – М., 1969.
- 84 Тимофеев Д. С. Психологические воззрения И. А. Сикорского: дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.01/Тимофеев Дмитрий Сергеевич. - Москва, 1995. - 170 с.)
7. Мурзина Е. Б. Психологические воззрения в творческом наследии И.А.Сикорского: дис. ...доктора психологических наук: 19.00.01/ Мурзина Елена Борисовна. - Астрахань, 2005. - 365 с.
8. Петухова І. О. Експериментально-педагогічні ідеї І. О. Сікорського. / Петухова І. О. // Освіта та педагогічна наука. - 2012. - №2. – с. 75-79.
9. Дічек Н. П. Педагогічна антропологія – рушій еволюції вітчизняних педагого-експериментальних досліджень (остання третина ХІХ - початок ХХ століття) / Дічек Н. П. // Педагогічні науки. – 2012. - №4. – с. 88-99.
10. Лаврова О. В. Розвиток чуттєвої сфери дошкільників у творчій спадщині І. О. Сікорського. / Лаврова О. В. // Історико-педагогічний альманах. – 2010. - №1. – с. 27-31.

Summary

The article basing on the research of sources, which conducted I. A. Sikorsky. After the research we understood that the predecessors didn't spare attention develop of psychology and morality views of scientist. We chose the system of methods for research this problem.

Keywords: ethics, formation of personality, develop of child, psychology and morality views.